

**Europos regioninių arba mažumų kalbų
chartija
Aiškinamasis pranešimas**

Aiškinamasis pranešimas

Ižanga

1. Daugelio Europos šalių teritorijoje esama regioninių autochtoninių grupių, kalbančių kita, ne pagrindine gyventojų daugumos, kalba. Tai lėmė istoriniai procesai, per kuriuos valstybės buvo kuriamos ne vien pagal kalbines ribas, o mažesnes bendruomenes prisijungė didesniosios.
2. Tokių regioninių arba mažumų kalbų demografinė padėtis yra labai skirtinga: jomis kalba nuo keleto tūkstančių iki kelių milijonų žmonių, skiriasi ir atskirų valstybių tokioms kalboms taikomos teisės normos ir praktika. Tačiau daugeliui jų būdinga viena – didesnis ar mažesnis nesaugumas. Be to, kad ir kas vyko praeityje, dabar šioms regioninėms arba mažumų kalboms grėsmę kelia ne tik šiuolaikinės civilizacijos daromas standartizuojamasis, ypač žiniasklaidos, poveikis, bet ir nepalanki aplinka arba vyriausybės vykdoma asimiliacijos politika.
3. Įvairios Europos Tarybos tarnybos daugelį metų reiškė susirūpinimą dėl regioninių arba mažumų kalbų padėties. Antai Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 straipsnyje yra nustatytas nediskriminavimo principas, pagal kurį visų pirma neleidžiama, bent jau Konvencijoje garantuojamų teisių ir laisvių požiūriu, diskriminuoti dėl tokių dalykų kaip kalba arba priklausymas tautinei mažumai. Tačiau, kad ir kaip tai būtų svarbu, taip sukuriama tik asmens teisė nebūti diskriminuojamam, o ne pozityvi mažumų kalbų ir jas vartojančių bendruomenių apsauga – tai Konsultacinė Asamblėja pažymėjo dar 1957 m. rezoliucijoje Nr. 136. 1961 m. Rekomendacijoje Nr. 285 Parlamentinė Asamblėja paragino parengti apsaugos priemonę, kuria būtų papildyta Europos Konvencija ir būtų galima saugoti mažumų teises puoselėti savo kultūrą, vartoti savo kalbą, steigti savo mokyklas ir t. t.
4. Galiausiai 1981 m. Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja priėmė Rekomendaciją Nr. 928 dėl švietimo ir kultūros problemų, susijusių su Europos mažumų kalbomis ir dialektais, o tais pačiais metais Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją šiais klausimais. Abiejuose dokumentuose padaryta išvada, kad būtina parengti regioninių arba mažumų kalbų ir kultūrų chartiją.
5. Vadovaudamasi šiomis rekomendacijomis ir rezoliucijomis ir atsižvelgdama į tai, kokias su kalbomis ir kultūra susijusias funkcijas vietos ir regionų lygmenimis privalėtų atlikti vietos ir regioninės valdžios institucijos, Europos vietos ir regioninių valdžios institucijų nuolatinėje konferencijoje (angl. CLRAE) nuspręsta imtis iniciatyvos parengti Europos regioninių arba mažumų kalbų chartiją.
6. Prieš pradėdant faktiškai rengti chartiją atliktas parengiamasis darbas – apžvelgta regioninių ir mažumų kalbų padėtis Europoje, 1984 m. viešajame klausyme dalyvavo apie 250 žmonių, atstovavusių daugiau kaip 40 kalbų. Parengti pirminį projektą padėjo ekspertų grupė. Kadangi Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja ir Europos Parlamentas nuolat labai domėjosi šia tema, Parlamentinė Asamblėja dalyvavo rengiant projektą ir buvo palaikomas ryšys su kompetentingais Europos Parlamento nariais.
7. Galiausiai Rezoliucijoje Nr. 192 (1988) Nuolatinė konferencija pateikė chartijos, kuri parengta kaip konvencijos statuso dokumentas, tekstą.
8. Atsižvelgdamas į šią iniciatyvą, kurią Parlamentinė Asamblėja palaikė savo nuomonėje Nr. 142 (1988), Ministrų Komitetas sudarė Europos regioninių arba mažumų kalbų ekspertų *ad hoc* komitetą (angl. CAHLR), kuriam buvo pavesta, remiantis Nuolatinės konferencijos pasiūlytu tekstu, parengti chartijos projektą. Šis vyriausybinių komitetų pradėjo dirbti 1989 m. pabaigoje. Kadangi ir CLRAE, ir Parlamentinė Asamblėja atlikto svarbų vaidmenį propaguodamos šį projektą, abiejų atstovai dalyvavo komiteto posėdžiuose. Prieš pateikdamas galutinį chartijos projekto tekstą Ministrų Komitetui 1992 m. CAHLR konsultavosi su įvairiais specialiais Europos Tarybos komitetais (kultūros, švietimo, žmogaus teisių, teisinio bendradarbiavimo, nusikalstamumo problemų, vietos ir regioninių valdžios institucijų, žiniasklaidos), taip pat su Europos komisija „Demokratija per teisę“ ir atsižvelgė į jų nuomonę.

9. 1992 m. birželio 25 d. 478-ajame Ministrų Komiteto atstovų posėdyje chartija Ministrų komiteto buvo priimta kaip konvencija ir 1992 m. lapkričio 5 d. Strasbūre ji buvo pateikta pasirašyti.

Bendrosios pastabos

Chartijos tikslai

10. Preambulėje aiškiai nurodyta, kad svarbiausias chartijos tikslas yra kultūrinis. Chartija parengta siekiant saugoti ir remti regionines arba mažumų kalbas – pavojuje atsidūrusią Europos kultūros paveldo dalį. Dėl šios priežasties joje ne tik įtvirtintas draudimas diskriminuoti dėl šių kalbų vartojimo, bet ir numatytos priemonės joms aktyviai remti: taip siekiama užtikrinti, kiek tai pagrįstai įmanoma, kad regioninės arba mažumų kalbos būtų vartojamos švietimo srityje ir žiniasklaidoje ir kad jas būtų leista vartoti teismuose, administracinėje veikloje, ekonominiame ir socialiniame gyvenime bei kultūrinėje veikloje. Tik taip toms kalboms galima, jei reikia, kompensuoti nepalankias praeities sąlygas ir šias kalbas puoselėti kaip labai svarbų Europos kultūrinio tapatumo aspektą.

11. Chartija siekiama apsaugoti ir remti regionines arba mažumų kalbas, o ne kalbines mažumas. Dėl šios priežasties ypač pabrėžiamas kultūrinis aspektas ir regioninių arba mažumų kalbų vartojimas visose jomis kalbančių žmonių gyvenimo srityse. Chartijoje nėra nustatomos kokios nors regioninėmis arba mažumų kalbomis kalbančių žmonių asmeninės ar kolektyvinės teisės. Vis dėlto šalių įsipareigojimai dėl šių kalbų statuso ir vidaus teisės aktai, kuriuos reikės priimti laikantis šios chartijos, akivaizdžiai paveiks suinteresuotųjų bendruomenių ir atskirų jų narių padėtį.

12. CLRAE parengė ir pristatė chartijos projektą prieš prasidedant dramatiškiems pokyčiams Vidurio ir Rytų Europoje, atsižvelgdama į šalių, kurios tuo metu jau buvo Europos Tarybos narės, poreikius. Vis dėlto tai, kad chartija ir joje išdėstyti principai yra aktualūs Vidurio ir Rytų Europos šalių padėčiai, nuo to laiko patvirtino nemažas daugelio iš šių šalių atstovų susidomėjimas Europos standartų diegimu šioje srityje.

13. Nors chartijos projekte nesprenžiamos nepriklausomybės siekiančių ir savo sienas pakeisti norinčių tautų problemos, galima tikėtis, kad ji tam tikru požiūriu realiai padės sušvelninti mažumų, kurių kalba yra jų skiriamasis bruožas, problemas, nes padės joms laisviau jaustis valstybėje, kurioje dėl istorijos posūkių atsidūrė. Didinant galimybę įvairiose gyvenimo srityse vartoti regionines arba mažumų kalbas toli gražu nestiprinamos susiskaidymo tendencijos, bet jomis kalbančios grupės tik gali būti paskatintos praeityje palikti nesutarimus, dėl kurių negalėjo rasti vietos gyvenamojoje šalyje ir apskritai Europoje.

14. Šiuo aspektu reikėtų pabrėžti, kad chartijoje oficialių kalbų ir regioninių arba mažumų kalbų ryšys nelaikomas konkurenciniu arba antagonistiniu. Tiksliau tariant, joje specialiai laikomasi kultūrų sambūvio ir daugiakalbystės principo, pagal kurį kiekvienos kategorijos kalba turi savo gerbtiną vietą. Šis principas visais aspektais atitinka Europos Tarybos tradiciškai puoselėtas vertybes ir pastangas skatinti glaudesnius tautų ryšius, stiprinti įvairių gyventojų grupių bendradarbiavimą Europoje ir padėti suprasti vienoms kitų kultūrą valstybės viduje.

15. Chartijoje nenagrinėjama naujų, dažnai ne Europos, kalbų padėtis, kuri gali būti susiklosčiusi chartiją pasirašiusiose valstybėse dėl neseniai prasidėjusios migracijos, dažnai vykstančios dėl ekonominių priežasčių. Šiomis kalbomis kalbantys gyventojai patiria specifinių integracijos problemų. CAHLR laikėsi nuomonės, kad šias problemas dera spręsti atskirai, prireikus parengiant specialų teisinį dokumentą.

16. Baigiant galima pažymėti, kad kai kurios Europos Tarybos valstybės narės jau įgyvendina platesnę politiką negu reikalaujama pagal kai kurias chartijos nuostatas. Chartijos nuostatomis jokių būdu nėra siekiama apriboti jų teisę taip elgtis.

Pagrindinės sąvokos ir principai

Kalbos sąvoka

17. Chartijoje vartojamoje kalbos sąvokoje pirmiausia pabrėžiama kultūrinė kalbos funkcija. Štai kodėl kalba nėra apibrėžiama subjektyviai, dėmesį sutelkiant į asmeninę teisę, tai yra teisę kalbėti „savo kalba“, o kiekvienam asmeniui yra paliekama galimybė pačiam apibrėžti tą kalbą. Taip pat nėra pabrėžiamas joks politinis ir socialinis arba etninis aspektas, kalba nėra apibūdinama kaip konkrečios socialinės arba etninės grupės priemonė. Todėl chartijoje pavyko išvengti kalbinių mažumų sąvokos, nes jos tikslas – ne nustatyti etninių ir (arba) mažumų grupių teises, bet saugoti ir remti pačias regionines arba mažumų kalbas.

Vartojami terminai

18. Vietoj kitų sąvokų, pavyzdžiui, „mažiau paplitusios kalbos“, CAHLR pasirinko terminą „regioninės arba mažumų kalbos“. Būdvardis „regioninės“ žymi kalbas, kuriomis kalbama ribotoje valstybės teritorijos dalyje ir dar kurios joje gali būti vartojamos piliečių daugumos. Terminas „mažumų“ žymi atvejus, kai tam tikra kalba kalbantys žmonės arba nėra susitelkę konkrečioje valstybės teritorijos dalyje, arba ta kalba kalbančių žmonių grupė, nors ir susitelkusi tam tikroje valstybės teritorijos dalyje, skaičiumi yra daug mažesnė už šio regiono gyventojų, kalbančių valstybės daugumos kalba, dalį. Todėl abiem būdvardžiais žymimi faktiniai kriterijai, o ne teisinės sąvokos, ir bet kuriuo atveju apibūdinama padėtis konkrečioje valstybėje (pavyzdžiui, kalba, kuri vienoje valstybėje yra mažumos, kitoje gali būti daugumos kalba).

Regioninės arba mažumų kalbos neskirstomos į atskiras „kategorijas“

19. Chartijos autoriai susidūrė su tokia problema, kad regioninių arba mažumų kalbų padėtis Europoje labai skiriasi. Vienomis kalbomis kalbama palyginti didelėje teritorijoje, vienas jų vartoja ženkliai gyventojų dalis ir vienos jų turi tam tikras raidos ir kultūrinio stabilumo sąlygas, o kitomis kalba tik labai nedidelė gyventojų dalis, ribotoje teritorijoje arba tik labai specifinėje mažumos aplinkoje ir jų išlikimo ir raidos galimybės yra labai ribotos.

20. Vis dėlto buvo nuspręsta nesistengti apibrėžti skirtingų kalbų kategorijų pagal objektyvią jų padėtį. Toks būdas neleis teislingai atsižvelgti į kalbų padėties įvairovę Europoje. Praktiškai kiekvienos regioninės arba mažumų kalbos padėtis yra specifinė ir nėra prasmės stengtis jas dirbtinai suskirstyti į atskiras grupes. Nuspręsta palikti vieną regioninės arba mažumų kalbos sąvoką ir leisti valstybėms savo įsipareigojimus pritaikyti pagal kiekvienos regioninės arba mažumų kalbos padėtį.

Europos regioninių arba mažumų kalbų sąrašo nebuvimas

21. Chartijoje nenurodyta, kurios Europos kalbos atitinka jos pirmajame straipsnyje apibrėžtą regioninės arba mažumų kalbos sąvoką. Iš tiesų, remdamiesi pirmine kalbinės padėties Europoje apžvalga, kurią atliko Europos vietos ir regioninių valdžios institucijų nuolatinė konferencija, autoriai nutarė į chartiją neįtraukti regioninių arba mažumų kalbų sąrašo. Kad ir kokie patyrę būtų tokio sąrašo autoriai, greičiausiai jis būtų sukėlęs plačias diskusijas dėl kalbinių arba kitų priežasčių. Be to, jo vertė būtų abejotina, nes, kad ir kaip būtų, taikant konkrečias III dalyje numatytas priemones daugiausia pačioms šalims paliekama nustatyti, kurias nuostatas kokias kalbas taikyti. Chartijoje pasiūlyti sprendimai, galimi taikyti įvairiomis atskirų regioninių arba mažumų kalbų aplinkybėmis, tačiau nėra iš anksto apibrėžiama, kokia turi būti konkreti padėtis konkrečiais atvejais.

Chartijos struktūra

22. Kita vertus, chartijoje nustatomi bendri svarbiausi principai (jie išdėstyti II dalyje), galiojantys visoms regioninėms arba mažumų kalboms. O chartijos III dalyje išdėstytos konkrečios nuostatos dėl regioninių arba mažumų kalbų vietos įvairiuose bendruomenės gyvenimo sektoriuose: atskiros valstybės gali (taikant tam tikrus apribojimus) nustatyti, kurios iš tų nuostatų bus taikomos kiekvienai kalbai, kuria kalbama jos

teritorijoje. Be to, yra nemažai nuostatų, kuriose numatyta po keletą įvairaus griežtumo laipsnio galimybių, vieną iš jų reikia taikyti „atsižvelgiant į kiekvienos kalbos padėtį“.

23. Paliekant tokį lankstumą yra atsižvelgiama į didelius regioninių arba mažumų kalbų padėties skirtumus (ja kalbančių žmonių skaičių, susiskaidymo laipsnį ir t. t.). Taip pat atsižvelgiama į išlaidas, susijusias su daugelio iš nuostatų taikymu, ir į skirtingą Europos valstybių administracinį ir finansinį pajėgumą. Šiuo požiūriu svarbu, kad šalys galėtų savo įsipareigojimus papildyti vėliau, tada, kai išplėtos savo teisinę bazę, arba tada, kai galės dėl savo finansinių aplinkybių.

24. Galiausiai chartijos IV dalyje išdėstytos įgyvendinimo nuostatos, visų pirma nuostata, kuria numatoma įsteigti Europos ekspertų komitetą chartijos taikymo stebėsenai vykdyti.

Pastabos dėl chartijos nuostatų

Preambulė

25. Preambulėje išdėstyta, kodėl ši chartija parengta, ir paaiškintos pagrindinės filosofinės jos idėjos.

26. Europos Taryba siekia didesnės savo narių vienovės, kad būtų puoselėjamas bendras jų paveldas ir idealai. Kalbinė įvairovė yra vienas brangiausių Europos kultūrinio paveldo dalykų. Europos kultūrinės tapatybės negalima kurti remiantis kalbiniu standartizavimu. Priešingai, tradicinių regioninių ir mažumų kalbų apsauga ir stiprinimas yra indėlis į Europos kūrimą, o tai, vadovaujantis Europos Tarybos narių idealais, gali būti grindžiama tik pluralistiniais principais.

27. Preambulėje minimas Jungtinių Tautų Organizacijos tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas ir Europos žmogaus teisių konvencija. Joje taip pat cituojamas politinio pobūdžio įsipareigojimas, priimtas Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijoje. Tačiau, atsižvelgiant į dabartinę silpną kai kurių istoriškai išsilaikiusių Europos regioninių arba mažumų kalbų padėtį, vien draudimas diskriminuoti tų kalbų vartotojus nėra pakankama apsaugos priemonė. Šių kalbų išsaugojimui ir raidai reikalinga speciali parama, kuri būtų teikiama atsižvelgiant į tų kalbų vartotojų interesus ir norus.

28. Chartijoje yra gerbiami valstybės suvereniteto ir teritorinio vientisumo principai. Iš kiekvienos valstybės reikalaujama atsižvelgti į kultūrinę ir socialinę tikrovę ir nereiškiama jokių abejonių dėl jokios politinės arba institucinės tvarkos. Priešingai, būtent dėl to, kad valstybės narės pripažįsta esamas teritorines ir valstybines struktūras, manoma, kad priemonių regioninio arba mažumos pobūdžio kalboms remti būtina imtis kiekvienoje valstybėje, bet darniai.

29. Kultūrų sambūvio ir daugiakalbystės principų patvirtinimas padeda išvengti neteisingo chartijos, kuria jokiais būdais nesiekama skatinti jokio pobūdžio kalbinių grupių atskyrimo, tikslų supratimo. Priešingai, yra pripažįstama, kad kiekvienoje valstybėje būtina mokėti oficialią kalbą (arba vieną iš oficialių kalbų); todėl jokia chartijos nuostata neturėtų būti aiškinama kaip nuostata, kuria sukuriama kliūtys mokytis oficialių kalbų.

I dalis. Bendrosios nuostatos

1 straipsnis. Apibrėžtys

„Regioninių arba mažumų kalbų“ apibrėžtis (1 straipsnio a punktas)

30. Chartijoje pateiktoje apibrėžtyje pabrėžiami trys aspektai:

Valstybės nacionalinių subjektų tradiciškai vartojamos kalbos:

31. Chartija nėra skirta spręsti problemoms dėl neseniai iškilusio imigracijos reiškinio, dėl kurio imigracijos arba kartais kilmės šalyje, jei į ją grįžtama, susikuria užsienio kalba kalbančios grupės. Visų pirma

chartija parengta ne dėl to, kad ne Europos valstybių piliečiai neseniai imigravo į Europą ir įgijo kurios nors Europos valstybės pilietybę. Sąvokomis „Europos istoriškai išsilaikiusios regioninės arba mažumų kalbos“ (žr. preambulės antrą pastraipą) ir „tradiciškai vartojamos“ valstybėje (1 straipsnio a punktas) aiškiai parodoma, kad chartija taikoma tik istoriškai išsilaikiusioms kalboms, tai yra kalboms, kuriomis atitinkamoje valstybėje buvo kalbama nuo seno.

Skirtingos kalbos:

32. Šios kalbos turi akivaizdžiai skirtis nuo kitos arba kitų kalbų, kuriomis kalba likusieji tos valstybės gyventojai. Chartija parengta ne dėl vienos kalbos vietos atmainų arba skirtingų dialektų. Tačiau joje nieko nenurodoma dažnai diskutuojamu klausimu, kada skirtingos raiškos formos yra laikomos atskiromis kalbomis. Atsakymas į šį klausimą priklauso ne tik nuo griežtai kalbinių aspektų, bet ir nuo psichologinių, sociologinių ir politinių reiškinių ir kiekvienu atveju gali būti skirtingas. Taigi spręsti, kada raiškos forma yra atskira kalba, bus paliekama kiekvienos valstybės kompetentingoms institucijoms pagal savus demokratinius procesus.

Teritorinis pagrindas:

33. Kalbos, kurioms taikoma chartija, visų pirma yra teritorinės kalbos, tai yra kalbos, kurios tradiciškai vartojamos konkrečioje geografinėje teritorijoje. Štai kodėl chartijoje stengiamasi apibrėžti „teritoriją, kurioje regioninė arba mažumos kalba yra vartojama“. Tai ne tik teritorija, kurioje ta kalba dominuoja arba kurioje ja kalba dauguma žmonių, nes daug kalbų yra tapusios mažumų kalbomis net ir tose vietovėse, kurios tradiciškai buvo jų teritorinė bazė. Chartija yra daugiausia orientuota į teritorinę bazę turinčias kalbas todėl, kad daugeliui joje siūlomų priemonių reikia, kad jų taikymo sritis būtų apibrėžta geografiškai, o ne kaip visa valstybė. Žinoma, būna situacijų, kai tam tikroje teritorijoje yra kalbama daugiau negu viena regionine arba mažumų kalba; chartijoje tokios situacijos taip pat numatytos.

Regioninės arba mažumų kalbos teritorijos apibrėžtis (1 straipsnio b punktas)

34. Ši teritorija – tai teritorija, kurioje regionine arba mažumų kalba yra kalbama pakankamai plačiai, net jei ja kalba tik mažuma, ir kuri atitinka tos kalbos istorinę bazę. Kadangi chartijos sąlygos šiuo aspektu neišvengiamai yra gana lanksčios, kiekvienai valstybei yra paliekama pačiai, laikantis chartijos dvasios ir atsižvelgiant į 7 straipsnio 1 dalies b punkto nuostatą dėl regioninių arba mažumų kalbų teritorijos apsaugos, tiksliau apibrėžti regioninių arba mažumų kalbų teritoriją.

35. Svarbiausias šios nuostatos aspektas yra „tam tikras žmonių skaičius, pateisinantis šioje Chartijoje numatytą įvairių apsaugos ir skatinimo priemonių taikymą“. Chartijos autoriai vengia nustatyti fiksuotą regionine arba mažumos kalba kalbančių žmonių procentinę dalį, kuriai esant arba kurią viršijus turėtų būti taikomos chartijoje nustatytos priemonės. Jie verčiau palieka pačioms valstybėms pagal chartijos dvasią ir kiekvienos iš numatytų priemonių pobūdį įvertinti, koks ta kalba kalbančių žmonių skaičius yra reikalingas, kad būtų taikoma atitinkama priemonė.

„Neteritorinių kalbų“ apibrėžtis (1 straipsnio c punktas)

36. „Neteritorinės kalbos“ nėra priskiriamos prie regioninių arba mažumų kalbų kategorijos, nes neturi teritorinio pagrindo. Tačiau kitais aspektais jos atitinka 1 straipsnio a punkte pateiktą apibrėžtį, nes yra kalbos, tos valstybės piliečių tradiciškai vartojamos tam tikros valstybės teritorijoje. Neteritorinių kalbų pavyzdžiai būtų jidiš ir romų kalbos.

37. Jeigu nėra teritorinės bazės, toms kalboms galima taikyti tik kai kurias chartijos dalis. Visų pirma dauguma III dalies nuostatų yra skirtos regioninėms arba mažumų kalboms saugoti ir remti toje teritorijoje, kurioje jos vartojamos. II dalį galima lengviau taikyti neteritorinėms kalboms, bet tik *mutatis mutandis* ir tik 7 straipsnio 5 dalyje nustatytomis sąlygomis.

2 straipsnis. Įsipareigojimai

38. 2 straipsnyje brėžiama takoskyra tarp dviejų pagrindinių, būtent II ir III, chartijos dalių.

II dalies įgyvendinimas (2 straipsnio 1 dalis)

39. II dalis yra bendro pobūdžio ir visa apimtimi taikoma visoms regioninėms arba mažumų kalboms, kuriomis kalbama kiekvienos chartiją pasirašiusios valstybės teritorijoje. Tačiau bus pažymėta, jog tai, kad įrašyti žodžiai „atsižvelgdamas į kiekvienos kalbos padėtį“, rodo, kad ši dalis parengta taip, kad būtų atsižvelgta į labai didelę kalbinių situacijų, galinčių pasitaikyti įvairiose Europos šalyse ir kiekvienos šalies viduje, įvairovę. Visų pirma pirmoje pastraipoje yra reikalaujama, kad chartiją pasirašiusios valstybės įsipareigotų pritaikyti savo politiką, teisės aktus ir praktiką pagal tam tikrą skaičių principų ir tikslų. Jie yra apibrėžti gana aptakiai ir atitinkamoms valstybėms yra paliekama daug laisvės pačioms spręsti dėl aiškinimo ir taikymo (žr. toliau pateiktus paaškinimus dėl II dalies).

40. Nors chartiją pasirašiusios valstybės negali regioninei arba mažumų kalbai laisvai suteikti arba atsakyti suteikti II chartijos dalyje garantuojamą statusą, jos valdžios institucijos yra atsakingos už chartijos taikymą ir sprendimą, ar konkrečioje valstybės teritorijos dalyje arba konkrečios jų valstybės nacionalinių subjektų grupės vartojama raiškos priemonė yra chartijoje apibrėžta regioninė arba mažumų kalba.

III dalies įgyvendinimas (2 straipsnio 2 dalis)

41. III dalies paskirtis – bendrus II dalyje įtvirtintus principus išdėstyti konkrečiomis taisyklėmis. Ji yra privaloma toms susitariančiosioms valstybėms, kurios įsipareigoja taikyti ne tik II dalį, bet ir pasirinktas III dalies nuostatas. Kad chartiją būtų galima pritaikyti įvairiose kalbinėse situacijose, kurių pasitaiko įvairiose Europos valstybėse, chartijos autoriai numatė dvi galimybes: pirma, valstybės gali laisvai nurodyti kalbas, kurioms sutinka taikyti chartijos III dalį, ir, antra, kiekvienai kalbai, kuriai sutinka taikyti chartiją, gali nustatyti tas III dalies nuostatas, kurias taikys.

42. Susitariančioji valstybė gali, nepažeisdama chartijos raidės, pripažinti, kad tam tikra regioninė arba mažumų kalba jos teritorijoje yra, bet dėl priežasčių, dėl kurių sprendžia savo nuožiūra, pasirinkti verčiau tai kalbai netaikyti chartijos III dalies nuostatose numatytų priemonių. Tačiau priežastys, dėl kurių valstybė nusprendžia pripažinti regioninei arba mažumų kalbai visai netaikyti III dalies nuostatose numatytų priemonių, žinoma, turi būti suderinamos su chartijos dvasia, tikslais ir principais.

43. Valstybė, sutikusi taikyti III dalį regioninei arba mažumų kalbai, kuria kalbama jos teritorijoje, dar turės nustatyti, kurie III dalies punktai bus taikomi tai konkrečiai regioninei arba mažumų kalbai. Pagal 2 straipsnio 2 dalį šalis įsipareigoja taikyti mažiausiai 35 pasirinktus chartijos III dalies punktus arba papunkčius. Valstybės pareiga pasirenkant šiuos konkrečius punktus bus chartiją kuo geriau pritaikyti pagal konkretų kiekvienos regioninės arba mažumos kalbos kontekstą.

44. Dėl šios priežasties 2 straipsnio 2 dalies sąlygose stengiamasi kuo mažiau apibrėžti, kokius įsipareigojimus pagal įvairius chartijos straipsnius šalims derėtų protingai priimti, taip užtikrinant, kad šalis neignoruotų nė vienos regioninių arba mažumų kalbų apsaugai svarbios srities (švietimo, teismo institucijų, administracinių institucijų, viešųjų paslaugų, žiniasklaidos, kultūrinės veiklos ir sąlygų, ekonominio ir socialinio gyvenimo).

45. „Punktai arba papunkčiai“ – tai atskiros savarankiškos chartijos nuostatos. Taigi, jeigu valstybė nusprendžia taikyti 9 straipsnio 3 dalį, ši dalis pagal 2 straipsnio 2 dalį bus skaičiuojama kaip vienas punktas; taip pat bus skaičiuojama, jeigu valstybė nuspręs taikyti 8 straipsnio 1 dalies g punktą. Jeigu tam tikrame punkte arba papunktyje yra numatytos kelios galimybės, viena pasirinkta galimybė pagal 2 straipsnio 2 dalį bus laikoma vienu papunkčiu. Pavyzdžiui, jeigu šalis nusprendžia taikyti 8 straipsnio 1 dalies a punkto iii

papunktį, jis bus skaičiuojamas kaip vienas papunktis. Kitoks atvejis, kai galimybės yra nebūtinai alternatyvios ir jas galima rinktis taikyti kartu. Taigi, jeigu valstybė pasirenka 9 straipsnio 1 dalies a punkto iii ir iv papunkčius, jie pagal 2 straipsnį bus skaičiuojami kaip du papunkčiai.

46. Šiomis galimybėmis siekiama chartijai suteikti dar daugiau lankstumo, kad būtų atsižvelgta į didelę regioninių arba mažumų kalbų *de facto* situaciją įvairovę. Aišku, kad kai kurios nuostatos, idealiai tinkančios regioninei kalbai, kuria kalba daug žmonių, netinka mažumų kalbai, kuria kalba nedidelė žmonių grupė. Valstybių pareiga bus, užuot dirbtinai pasirinktus vieną iš alternatyvų, stengtis kiekvienai regioninei arba mažumų kalbai rasti geriausiai jos ypatumus ir raidos būklę atitinkančią formuluotę. Šių alternatyvių formuluočių tikslas aiškiai išreikštas pačiame atitinkamų III dalies straipsnių arba punktų tekste; nurodoma, kad jie yra taikomi „atsižvelgiant į kiekvienos kalbos padėtį“. Apskritai, jeigu nėra kitų svarbių veiksnių, tai reikštų, pavyzdžiui, kad kuo daugiau žmonių kalba regionine arba mažumų kalba ir kuo regioninė populiacija yra homogeniškesnė, tuo „stipresnė“ galimybė turėtų būti taikoma; silpnesnės alternatyvos turėtų būti taikomos tik tada, kai stipresnės negalima taikyti dėl atitinkamos kalbos padėties.

47. Todėl pačios valstybės turi pasirinkti III dalies nuostatas ir sukurti darnią tvarką, atitinkančią konkrečią kiekvienos kalbos padėtį. Jos taip pat gali, jei nori, patvirtinti bendrą visoms kalboms arba kalbų grupei taikomą tvarką.

3 straipsnis. Faktiški susitarimai

48. 3 straipsnyje apibrėžiama 2 straipsnyje jau išdėstytų principų įgyvendinimo tvarka: kiekviena susitariančioji valstybė savo ratifikavimo, priėmimo, patvirtinimo arba prisijungimo dokumente, pirma, nurodo tas regionines arba mažumų kalbas, kurioms taikoma III dalis, ir, antra, III dalies punktus, kuriuos ji pasirenko kiekvienai kalbai; iš to galima suprasti, kad nebūtina visoms kalboms pasirinkti tų pačių punktų.

49. Pagal chartijos 2 straipsnį nėra verčiama sutikti taikyti ir II, ir III dalį, nes valstybė gali tik ratifikuoti konvenciją, bet nepasirinkti jokios kalbos, kuriai būtų taikoma III dalis. Tokiu atveju būtų taikoma tik II dalis. Apskritai pagal chartijos dvasią reikėtų, kad valstybės pasinaudotų III dalyje siūlomomis galimybėmis, kurios sudaro chartijoje siūlomos apsaugos esmę.

50. Taip pat yra aišku, kad bet kuriuo metu šalis gali priimti naujus įsipareigojimus, pavyzdžiui, chartijos III dalies nuostatose numatytas priemones pradėti taikyti dar vienai regioninei arba mažumų kalbai arba vienai ar visoms mažumų arba regioninėms kalboms, kuriomis kalbama jos teritorijoje, įsipareigoti taikyti chartijos punktus, kurių anksčiau nebuvo pasirinkusi.

51. 3 straipsnio tekste yra atsižvelgiama į tam tikrų valstybių narių padėtį, tai yra tai, kad nacionalinė kalba, kuri toje valstybėje – visoje jos teritorijoje arba kurioje nors jos dalyje – turi oficialios kalbos statusą, kitais aspektais gali būti panašioje padėtyje kaip 1 straipsnio a punkte apibrėžtos regioninės arba mažumų kalbos, nes jas vartoja mažesnė žmonių grupė negu kitą (-as) oficialią (-ias) kalbą (-as) vartojanti gyventojų dalis. Jeigu valstybė nori tokiai ne taip plačiai vartojamai oficialiai kalbai taikyti chartijoje numatytas apsaugos ir skatinimo priemones, jai suteikiama galimybė nustatyti, kad chartija yra taikoma tai kalbai. Jeigu chartija tokiu būdu pradedama taikyti oficialiai kalbai, taikomi visi chartijos straipsniai, įskaitant 4 straipsnio 2 dalį.

4 straipsnis. Esami apsaugos režimai

52. Šiame straipsnyje aptariamas chartijos derinimas su vidaus teisės aktais arba tarptautiniais susitarimais, kuriuose nustatomas teisinis kalbinių mažumų statusas.

53. Jeigu tam tikros kalbos arba jomis kalbančios mažumos jau turi vidaus teisėje arba pagal tarptautinius susitarimus apibrėžtą statusą, chartija tikrai nėra siekiama apriboti tomis nuostatomis pripažintų teisių ir garantijų. Tačiau chartija suteikiama apsauga yra papildomos pagal kitas priemones jau suteiktos teisės ir garantijos. Jeigu tą patį dalyką reglamentuoja kelios konkuruojančios nuostatos, tai vykdant visus

šiuos įsipareigojimus atitinkamoms mažumoms arba kalboms turėtų būti taikomos palankiausios nuostatos. Taigi tai, kad vidaus teisėje arba pagal kitus tarptautinius įsipareigojimus esama griežtesnių nuostatų, neturėtų būti kliūtis taikyti chartiją.

54. Šio straipsnio 1 dalyje konkrečiai paminėtos Europos žmogaus teisių konvencijoje garantuojamos teisės. Joje siekiama užtikrinti, kad jokia chartijos nuostata nebūtų aiškinama kaip nuostata, kuria mažinama šia konvencija suteikiama žmogaus teisių apsauga.

5 straipsnis. Esami įsipareigojimai

55. Kaip jau nurodyta preambulėje, regioninės arba mažumų kalbos turi būti saugomos ir skatinamos – tai yra chartijos tikslas – laikantis valstybių suvereniteto ir teritorinio vientisumo principų. Šiame straipsnyje šiuo požiūriu aiškiai nurodoma, kad esami šalių įsipareigojimai išlieka nepakitę. Visų pirma jokia kita valstybė, turinti su regionine arba mažumų kalba ar jos vartotojais susijusių interesų, negali pasinaudoti tuo, kad ratifikuodama chartiją valstybė prisiėmė įsipareigojimus dėl tos kalbos kaip pretekstu imtis kokių nors veiksmų, kuriais pažeistų tos valstybės suverenitetą ir teritorinį vientisumą.

6 straipsnis. Informacija

56. Įpareigojimas teikti šiame straipsnyje nurodytą informaciją įtrauktas dėl to, kad ši chartija niekada nebus visapusiškai vykdoma, jeigu kompetentingos institucijos ir suinteresuotos organizacijos bei asmenys nežinos apie iš jos kylančius įsipareigojimus.

II dalis. Tikslai ir principai

(7 straipsnis)

Į chartiją įtrauktų tikslų ir principų sąrašas (7 straipsnio 1 dalis)

57. Šiose nuostatose vardinami tik tikslai ir principai, o ne nustatomos tikslios įgyvendinimo taisyklės. Šie tikslai ir principai laikomi sudarančiais regioninių arba mažumų kalbų apsaugai reikalingą sistemą. Jie suskirstyti į šešias pagrindines grupes.

Regioninių arba mažumų kalbų pripažinimas (7 straipsnio 1 dalies a punktas)

58. Tai šių kalbų buvimo ir vartojimo teisėtumo pripažinimas. Jo nereikėtų painioti su kalbos pripažinimu oficialią kalba. Kalbos buvimo pripažinimas yra būtina sąlyga tam, kad būtų atsižvelgiama į specifinius jos ypatumus ir poreikius ir dėl jos būtų imamasi veiksmų.

Pagarba kiekvienos regioninės arba mažumos kalbos geografinei vietai (7 straipsnio 1 dalies b punktas)

59. Nors chartijoje manoma, jog vertėtų užtikrinti, kad regioninės arba mažumų kalbos teritorija ir atitinkami administraciniai teritoriniai vienetai nuosekliai derėtų, yra aišku, kad pasiekti šį tikslą pavyks ne visais atvejais, nes gyvenviečių kūrimo būdai gali būti pernelyg sudėtingi ir teritorinių administracinių vienetų nustatymas gali būti teisiškai grindžiamas kitais, ne kalbos vartojimo, aspektais. Atitinkamai chartijoje nėra reikalaujama, kad regioninės arba mažumų kalbos teritorija visais atvejais sutaptų su administraciniu vienetu.

60. Kita vertus, joje smerkiama praktika, pagal kurią pasirenkamas toks teritorinis padalijimas, dėl kurio kalbą vartoti arba kalbai išlikti tampa daug sunkiau arba dėl kurio kalbinė bendruomenė yra suskaidoma tarp keleto skirtingų administracinių arba teritorinių vienetų. Jeigu administracinių vienetų neįmanoma pritaikyti pagal tai, kad yra regioninė arba mažumos kalba, jie privalo bent jau išlikti neutralūs ir nedaryti neigiamo poveikio kalbai. Visų pirma vietos ir regioninės valdžios institucijos turi gebėti vykdyti savo su šiomis kalbomis susijusias pareigas.

Būtinumas imtis pozityvių veiksnių regioninių arba mažumų kalbų labui (7 straipsnio 1 dalies c ir d punktai)

61. Šiandien yra aišku, kad dėl daugelio regioninių arba mažumų kalbų silpnumo vien draudimo diskriminuoti nepakanka jų išlikimui užtikrinti. Joms reikalinga pozityvi parama. Ši idėja išreikšta 1 dalies c punkte. Pagal šį punktą pačioms valstybėms yra paliekama nustatyti, kokių veiksnių jos ketina imtis, kad remtų regionines arba mažumų kalbas ir taip jas išsaugotų, tačiau chartijoje pabrėžiama, kad šie veiksmai turi būti ryžtingi.

62. Be to, kaip nurodyta 1 dalies d punkte, stengiantis remti kalbą taip pat privalu siekti, kad regionines ir mažumų kalbas būtų galima laisvai vartoti ir žodžiu, ir raštu ne tik privačiame gyvenime ir žmonėms bendraujant tarpusavyje, bet ir bendruomenės gyvenime, tai yra institucijose, socialinėje veikloje ir ekonominiame gyvenime. Akivaizdu, jog tai, kokią vietą regioninė arba mažumų kalba užims viešojoje erdvėje, priklausys nuo konkrečių jos savybių, ir skirtingų kalbų ji bus skirtinga. Chartijos tikslai šiuo požiūriu nėra tiksliai apibrėžti, joje tik raginama dėti skatinimo pastangas.

Regioninių arba mažumų kalbų mokymo ir mokymosi garantijos (7 straipsnio 1 dalies f ir h punktai)

63. Palaikant ir saugant regionines arba mažumų kalbas lemiamą reikšmę turi tai, kokia vieta joms suteikiama švietimo sistemoje. Chartijos II dalyje tik patvirtinamas šis principas, o apibrėžti įgyvendinimo priemonės paliekama valstybėms. Tačiau joje reikalaujama, kad regioninės arba mažumų kalbos būtų „visose reikiamose“ švietimo sistemos „pakopose“. Akivaizdu, kad regioninės arba mažumos kalbos mokymo tvarka skirtingais švietimo lygmenimis bus skirtinga. Konkrečiai kalbant, vienais atvejais reikės organizuoti mokymą regionine arba mažumos kalba, kitais – tik pačios kalbos mokymą. Regioninės arba mažumos kalbos mokymo būtų galima atsisakyti tik tais lygmenimis, kuriais ta kalba būtų netinkama dėl jos konkrečių ypatumų.

64. Jei 1 dalies f punkte numatoma sukurti arba užtikrinti mokymą tam tikra kalba arba tam tikros kalbos mokymą kaip priemonę kalbai skleisti, 1 dalies h punkte numatoma skatinti regioninių arba mažumų kalbų studijas ir mokslinius tyrimus universitetuose ar lygiavertėse institucijose, nes toks darbas turi esminę svarbą tokių kalbų – jų žodyno, gramatikos ir sintaksės – raidai. Šių studijų skatinimas yra bendrų pastangų puoselėti regionines arba mažumų kalbas siekiant paskatinti jų vidinę pažangą dalis.

Sąlygų sudarymas asmenims, nekalbantiems regioninėmis arba mažumų kalbomis, mokytis šių kalbų (7 straipsnio 1 dalies g punktas)

65. Kalbantieji regionine arba mažumos kalba žino, kad, norėdami visavertiškai siekti asmeninių tikslų, turi mokėti oficialią kalbą. Tačiau, atsižvelgiant į preambulėje pabrėžiamą kultūrų sambūvio ir daugiakalbystės vertę, norėjęsi, kad šią įvairių kalbų pripažinimo dvasią puoselėtų ne tik kalbantieji regionine arba mažumos kalba. Kad skirtingomis kalbomis kalbančių žmonių grupėms būtų lengviau bendrauti vieniems su kitais ir vieniems kitus suprasti, šalys raginamos tose teritorijose, kuriose kalbama regionine arba mažumos kalba, žmonėms, kuriems šios kalbos nėra gimtosios, sudaryti sąlygas jų mokytis, jei jie to nori.

66. Labai gerai žinoma, jog kai kuriose valstybėse atitinkamos institucijos siekia, kad regionine kalba būtų įprastai ir bendrai kalbama regione, ir yra imamasi priemonių užtikrinti, kad kalbą mokėtų net ir tie žmonės, kuriems ji nėra gimtoji. Tokia politika chartijai neprieštarauja, bet pagal 1 dalies g punktą to nėra siekiama. Šiuo punktu siekiama tik užtikrinti glaudesnę kalbinių grupių tarpusavio sąveiką.

Grupių, kalbančių regionine arba mažumos kalba, ryšiai (7 straipsnio 1 dalies e ir i punktai)

67. Ta pačia regionine arba mažumos kalba kalbančioms grupėms būtina turėti galimybę dalyvauti vykdant kultūrinius mainus ir apskritai plėtoti savo ryšius, kad jos drauge galėtų saugoti ir turtinti savo kalbą.

Dėl to chartijoje siekiama, kad fragmentiški kūrimosi modeliai, administracinis valstybės padalijimas arba tai, kad tokios grupės yra įsikūrusios skirtingose valstybėse, nebūtų kliūtis palaikyti tarpusavio ryšius.

68. Žinoma, bendros regionine arba mažumos kalba kalbančiųjų tapatybės suvokimas neturėtų daryti neigiamo poveikio ir jų atskirti arba atriboti nuo kitų socialinių grupių. Todėl tikslas skatinti kultūrinius įvairiomis regioninėmis arba mažumų kalbomis kalbančių žmonių ryšius taip pat padeda turtinti kultūrą ir gerinti visų valstybės gyventojų grupių tarpusavio supratimą.

69. 1 dalies i punkte išdėstytas dar vienas aspektas —: galimybės tuos ryšius plėtoti tarp valstybių idėja, jeigu ta pačia regionine arba mažumos kalba ar panašia jos atmaina yra kalbama keliose valstybėse. Pagal apibrėžtą regionine arba mažumos kalba atitinkamoje valstybėje kalba palyginti nedidelis skaičius žmonių: siekiant abipusių kultūros turtinimo tikslų, vienai grupei gali tekti naudotis kitą ta pačia kalba arba panašia jos atmaina kitose valstybėse kalbančių grupių turimais kultūros ištekliais. Tai ypač svarbu tais atvejais, kai viena regioninė kalba, kuria kalbama vienoje valstybėje, atitinka kitos valstybės daugumos kultūrinę arba net nacionalinę kalbą, ir bendradarbiavimas tarp sienų gali padėti regioninei bendruomenei pasinaudoti kultūrine veikla, vykdoma šia labiau paplitusia kalba. Svarbu, kad valstybės pripažintų tokių santykių teisėtumą, nekeltų klausimų dėl lojalumo, kurio kiekviena valstybė tikisi iš savo piliečių, ir nežvelgtų į šiuos santykius kaip į grėsmę savo teritoriniam vientisumui. Kalbinė grupė jausis dar labiau integruota valstybėje, kurios dalis ji yra, jeigu bus tokia pripažinta ir jeigu nebus daroma kliūčių jos kultūriniais ryšiams su kaimyninėmis bendruomenėmis palaikyti.

70. Tačiau valstybės gali pačios sukurti priimtinausią tarpvalstybinių mainų tvarką, ypač atsižvelgdamos į vidaus ir tarptautinius apribojimus, su kuriais kai kurios iš jų galbūt susiduria. Išsamesnės pastabos išdėstytos III dalies 14 straipsnyje.

Diskriminacijos panaikinimas (7 straipsnio 2 dalis)

71. Draudimas diskriminuoti dėl regioninės arba mažumos kalbos vartojimo yra būtiniausia tomis kalbomis kalbantiesiems suteikiama garantija. Dėl to šalys įsipareigoja panaikinti priemones, kuriomis būtų atgrasoma nuo regioninės arba mažumos kalbos vartojimo, daromos tam kliūtyms arba trukdoma regioninių arba mažumų kalbų puoselėjimui ar raidai.

72. Tačiau šiuo punktu nėra siekiama sukurti visiško kalbų lygiateisiškumo. Šio punkto formuluote, ypač sąvoka „nepateisinamas“, iš tiesų pažymima, kad su regionine arba mažumos kalba susijusios politikos, pagal kurią kalbos tam tikrais aspektais yra atskiriamos, vykdymas visai atitinka chartijos dvasią. Visų pirma priemonės, kurias kiekviena valstybė nustato nacionalinės arba oficialios kalbos vartojimo labui, nėra regioninių kalbų diskriminavimas vien dėl to, kad tos priemonės yra taikomos ne jų labui. Tačiau tokiomis priemonėmis negalima trukdyti regioninių arba mažumų kalbų puoselėjimui ar raidai.

73. Būtent dėl to, kad oficialių kalbų ir regioninių arba mažumų kalbų padėtis skiriasi, ir dėl to, kad regioninėmis arba mažumų kalbomis kalbančiųjų padėtis dažnai yra nepalankesnė, chartijoje kartu sutinkama, kad, norint išsaugoti ir remti tokias kalbas, gali prireikti imtis pozityvių priemonių. Jeigu priemonės turi tokį tikslą ir jomis yra siekiama ne ko kito, o tik skatinti kalbų lygybę, jų nereikia laikyti diskriminacinėmis.

Kalbinių grupių savitarpio pagarbos ir supratimo skatinimas (7 straipsnio 3 dalis)

74. Pagarba regioninėms arba mažumų kalboms ir tolerancijos joms jausmo stiprinimas yra bendro siekio padėti geriau suprasti kalbinės įvairovės padėtį valstybėje dalis. Šis tolerancijos ir pripažinimo stiprinimas per švietimo sistemą ir žiniasklaidą yra svarbus praktinės regioninių ir mažumų kalbų apsaugos veiksnys. Žiniasklaidos skatinimas siekti tokių tikslų nėra neteisėta valstybės įtaka; iš tiesų pagarba žmogaus teisėms, mažumų toleravimas ir stengimasis neskatinti neapykantos – tai uždaviniai, kuriuos dauguma Europos valstybių nedvejodamos nustato žiniasklaidai. Kalbantiesiems regioninėmis arba mažumų kalbomis šis principas taip pat yra svarbus veiksnys, skatinantis pripažinti daugumos kalbas ir kultūrą.

Institucijų steigimas regioninių arba mažumų kalbų interesams atstovauti (7 straipsnio 4 dalis)

75. CAHLR manė, jog svarbu, kad kiekvienoje valstybėje veiktų mechanizmas, pagal kurį valdžios institucijos atsižvelgtų į pačių regioninėmis arba mažumų kalbomis kalbančiųjų išreiškiamus poreikius ir norus. Todėl joje rekomenduojama kiekvienos regioninės arba mažumos kalbos interesams atstovauti nacionaliniu lygmeniu įsteigti tų kalbų skatinimo institucijas, kurios praktiškai vykdytų skatinamąsias priemones, stebėtų, kaip konkrečios kalbos atžvilgiu yra įgyvendinama chartija. Sąvoka „prireikus“, be kita ko, rodo, kad jeigu vienokia arba kitokia forma tokios institucijos jau veikia, nėra siekiama skatinti valstybes steigti naujas institucijas, kurios dubliuotų esamųjų funkcijas.

Chartijos principų taikymas neteritorinėms kalboms (7 straipsnio 5 dalis)

76. Nors chartija pirmiausia skirta kalboms, kurios istoriškai siejamos su konkrečia geografine valstybės vietoje, CAHLR nenorėjo ignoruoti kalbų, kuriomis tradiciškai valstybėje yra kalbama, bet kurios neturi tikslios teritorinės bazės.

77. Tačiau pripažįstama, kad dėl teritorinio tam tikrų II dalyje išdėstytų principų ir tikslų taikymo ir to, kad praktiškai sunku imtis priemonių jiems įgyvendinti neapibrėžus geografinės jų taikymo srities, neatlikus tam tikrų šių nuostatų patikslinimų neteritorinėms kalboms jų neįmanoma taikyti. Atitinkamai 5 dalyje nurodoma, kad jos taikomos toms kalboms tik tiek, kiek tai yra įmanoma.

78. Kai kurias 1–4 dalių nuostatas galima be jokių kliūčių taikyti ir neteritorinėms kalboms; tai nuostatos dėl šių kalbų pripažinimo, priemonių pagarbai, supratimui ir tolerancijai joms ugdyti, draudimo diskriminuoti ir veiksmų, kuriais jos būtų pozityviai palaikomos, galimybių tomis kalbomis kalbančioms grupėms plėtoti ryšius vienai su kita valstybės viduje ir kitose valstybėse, kalbos mokslinių tyrimų ir studijų skatinimo. Kita vertus, neteritorinėms kalboms neįmanoma taikyti nuostatų dėl administracinio padalijimo ir dėl sąlygų, sudaromų tomis kalbomis nekalbantiems žmonėms, kad įgytų kai kurių tų kalbų žinių, nes tokių priemonių galima imtis tik konkrečioje teritorijoje. Galiausiai tikslai suteikti galimybę mokytis šių neteritorinių kalbų ir jas studijuoti, skatinti jas vartoti viešajame gyvenime greičiausiai dėl praktinių priežasčių būtų įgyvendinami atlikus tam tikrus patikslinimus.

III dalis. Priemonės regioninių arba mažumų kalbų vartojimui viešajame gyvenime skatinti pagal įsipareigojimus, prisiimamus pagal 2 straipsnio 2 dalį

8 straipsnis. Švietimas

79. Šio straipsnio 1 dalies nuostatos taikomos tik teritorijai, kurioje kiekviena regioninė arba mažumos kalba yra vartojama. Jos taip pat turi būti taikomos „atsižvelgiant į šių kalbų padėtį“. Prieš tai įrašyta nuoroda į 2 straipsnio 2 dalį rodo, kad ši nuostata ypač svarbi renkantis, kokį iš a–f punktų kokiai kalbai taikyti.

80. Žodžiais „neatmesdamos valstybės oficialios (-ių) kalbos (-ų) mokymo“ siekiama užkirsti kelią bet kokiai galimybei aiškinti 8 straipsnio 1 dalies nuostatas, ypač pirmąsias a–f punktuose nurodytas galimybes, taip, tarsi kalba (-os), kuria (-iomis) kalba dauguma, būtų atmetamos. Tokia tendencija kurti kalbinius getus prieštarautų preambulėje įtvirtintiems kultūrų sambūvio ir daugiakalbystės principams ir būtų nepalanki atitinkamų gyventojų grupių interesams. Tam tikromis tų šalių aplinkybėmis, kai chartija taikoma ne taip plačiai vartojamoms oficialioms kalboms, šie žodžiai reikštų, kad 1 dalies nuostatomis neatmetamas kitų oficialių kalbų mokymas.

81. 8 straipsnyje minima keletas švietimo lygmenų: ikimokyklinio, pradinio, vidurinio, techninio ir profesinio, universiteto lygio ir suaugusiųjų švietimo. Kiekvienam iš šių lygmenų išdėstytos skirtingos galimybės pagal kiekvienos regioninės arba mažumų kalbos padėtį.

82. Kai kuriuose papunkčiuose yra įrašyti žodžiai „kurių skaičius yra laikomas pakankamu“. Taip pripažįstama, kad iš valdžios institucijų negalima reikalauti imtis atitinkamų priemonių, jeigu dėl kalbinės grupės padėties sunku surinkti klasei sudaryti būtiną skaičių mokinių. Kita vertus, atsižvelgiant į ypatingą regioninių arba mažumų kalbų padėtį, siūloma, kad įprastas mokinių skaičiaus klasei sudaryti reikalavimas būtų taikomas lanksčiau ir kad mažesnis mokinių skaičius būtų „laikomas pakankamu“.

83. Formuluojant galimybę, numatytą c punkto iv papunktyje ir d punkte, atsižvelgta į tai, kad valstybių padėtis pagal daugumos amžių ir pagal amžių, kada toks mokymasis gali būti baigtas, skiriasi. Pagal aplinkybes galima atsižvelgti arba į pačių mokinių, arba į jų šeimų norus.

84. Pripažįstama, kad ne visose švietimo sistemose mokslas skirstomas į vidurinį ir profesinį, profesinis mokslas gali būti vertinamas tik kaip speciali vidurinio mokslo rūšis. Vis dėlto, kaip nurodyta c ir d punktuose, pagal šį skirstymą atsižvelgiama į profesinio mokymo sistemų skirtumus. Visų pirma šalyse, kuriose profesinis mokymas daugiausia vykdomas pameistrystės programomis ir dėl to regioninių arba mažumų kalboms skirtas priemonės taikyti yra sunku, šalims leidžiama bent jau nustatyti griežtesnius reikalavimus bendro vidurinio mokslo srityje.

85. Nuostatos dėl universiteto lygio ir suaugusiųjų švietimo yra panašios į nuostatas dėl kitų švietimo lygmenų tuo požiūriu, kad pagal jas galima mokymą vykdyti regionine arba mažumos kalba arba tos kalbos mokyti kaip mokomojo dalyko. Be to, kaip ikimokyklinio švietimo atveju, dar vienas sprendimas siūlomas tiems atvejams, kai valdžios institucijos neturi tiesioginės kompetencijos atitinkamos rūšies švietimo srityje. Kai kuriose valstybėse kalbančiųjų regionine arba mažumos kalba skaičius gali būti laikomas nepakankamu, kad universiteto lygio mokymas būtų vykdomas ta kalba arba kad būtų mokoma tos kalbos. Šiuo tikslu paminėtas pavyzdys – valstybės, kurios pagal konkretų susitarimą arba bendrą susitarimą dėl diplomų pripažinimo pripažįsta regionine arba mažumos kalba kalbančio asmens įgytą kitos valstybės, kurioje vartojama ta pati kalba, universiteto laipsnį.

86. 1 dalies g punktas parengtas siekiant neizoliuoti regioninių arba mažumų kalbų mokymo nuo jų kultūrinės aplinkos. Šios kalbos dažnai būna susijusios su atskira istorija ir specialiomis tradicijomis. Ši istorija ir regioninė arba mažumos kultūra yra Europos paveldo dalis. Taip pat pageidautina, kad ir atitinkamomis kalbomis nekalbantys žmonės turėtų galimybę susipažinti su jomis.

87. Jeigu valstybė įsipareigoja garantuoti, kad regioninės arba mažumos kalbos būtų mokama, ji privalo užtikrinti, kad būtų reikiamų priemonių: lėšų, darbuotojų, pagalbinių mokomųjų priemonių. Šios būtinos sąlygos chartijoje išdėstyti nėra būtina. Tačiau nagrinėjant su darbuotojais susijusius aspektus, taip pat kyla klausimas dėl jų kompetencijos, taigi dėl jų rengimo. Tai esminis aspektas, dėl to jis konkrečiai numatytas 1 dalies h punkte.

88. Manydama, kad rengimas, tiksliau mokymo sistema, yra ypač svarbūs regioninių arba mažumų kalbų išsaugojimui, CAHLR manė, jog reikia numatyti specialią instituciją arba institucijas, kurios stebėtų, kas daroma šioje srityje. 1 dalies i punkte tokios priežiūros institucijos ypatumai nėra apibrėžti. Tai atitinkamai gali būti ir švietimo institucijos tarnyba, ir nepriklausoma institucija. Vykdyti šią funkciją taip pat gali būti pavesta chartijos 7 straipsnio 4 dalyje numatyti institucijai. Bet kuriuo atveju chartijoje reikalaujama, kad stebėsenos rezultatai būtų skelbiami viešai.

89. Chartijoje regioninių arba mažumų kalbų apsauga paprastai ribojama geografinė vietoje, kurioje tradiciškai ta kalba yra kalbama. Tačiau 8 straipsnio 2 dalis yra šios taisyklės išimtis. Ji įtraukta supratu, kad šiuolaikinio judumo sąlygomis teritoriškumo principo gali nepakakti norint praktiškai veiksmingai saugoti regioninę arba mažumos kalbą. Ypač daug tomis kalbomis kalbančių žmonių persikėlė į didžiuosius miestus. Tačiau, atsižvelgiant į sunkumus, susijusius su švietimo nuostatų taikymu regioninėms arba mažumų kalboms už tradicinės jų teritorinės bazės ribų, 8 straipsnio 2 dalyje nustatyti įsipareigojimai yra suformuluoti lanksčiai ir bet kuriuo atveju taikomi, kai tokios priemonės yra pagrįstos atitinkamos kalbos vartotojų skaičiumi.

9 straipsnis. Teismo institucijos

90. Šio straipsnio 1 dalis taikoma toms teismų apylinkėms, kuriose regionines arba mažumų kalbas vartojančių gyventojų skaičius pateisina atitinkamas priemonės. Ši nuostata iš dalies atitinka bendrą taisyklę, kuria grindžiama dauguma chartijos nuostatų, kad regioninės arba mažumų kalbos yra saugomos toje teritorijoje, kurioje yra tradiciškai vartojamos. Jeigu aukštesnieji teismai yra už teritorijos, kurioje vartojama regioninė arba mažumos kalba, ribų, tada atitinkama valstybė turi atsižvelgti į specialų teismų sistemos pobūdį ir jos instancijų hierarchiją.

91. 9 straipsnio 1 dalies įžanginio sakinio formuluotė taip pat atspindi CAHLR norą apsaugoti pagrindinius teismų sistemos principus, tai yra šalių lygybę, nepagrįsto delsimo teisės procese vengimą, apsaugą nuo galimo piktnaudžiavimo regioninėms arba mažumų kalboms skirtomis priemonėmis. Tačiau šis teisėtas rūpestis nepateisina jokio bendro šalies įsipareigojimų pagal tą dalį apribojimo; tai, ar siūlomomis galimybėmis yra piktnaudžiaujama, kiekvienu konkrečiu atveju turės spręsti teisėjas.

92. Išskiriami baudžiamasis, civilinis ir administracinis procesai, numatytos galimybės yra pritaikytos pagal kiekvieno jų ypatumus. Kaip matyti iš žodžių „ir (arba)“, kai kurias iš šių galimybių galima taikyti kartu.

93. 9 straipsnio 1 dalyje išdėstytos nuostatos dėl teismo procesų. Pagal tai, kokia yra konkreti kiekvienos valstybės administracinė teisingumo vykdymo tvarka, sąvoka „teismai“ turėtų, jei reikia, būti suprantama kaip žyminti ir kitas teismo funkcijas vykdančias institucijas. Tai ypač aktualu c punkte numatytu atveju.

94. Pirmai 9 straipsnio 1 dalies a, b ir c punktuose numatyta galimybei apibrėžti vartojami žodžiai „vyktų regioninėmis arba mažumų kalbomis“. Jie reiškia, kad bet kuriuo atveju atitinkama regioninė arba mažumos kalba yra vartojama teisme ir tose bylose, kuriose dalyvauja ta kalba kalbanti šalis. Tačiau kiekviena valstybė, atsižvelgdama į konkrečius savo teismų sistemos ypatumus, turi nustatyti tikslių sąvokos „kad teismo procesas <...> vyktų“ turinį.

95. Reikėtų pažymėti, kad 1 dalies a punkto ii papunktyje, pagal kurį šalis įsipareigoja garantuoti teisiamajam teisę vartoti savo regioninę arba mažumos kalbą, nustatyta teisė yra platesnė už teisiamojo teisę, nustatytą Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 3 dalies e punkte, gauti nemokamą vertėjo žodžiu pagalbą, jeigu negali suprasti teisme vartojamos kalbos arba negali ja kalbėti. Kaip ir b punkto ii papunktis bei c punkto ii papunktis, jis grindžiamas prielaida, kad net jei regionine arba mažumos kalba kalbantys žmonės gali kalbėti oficialia kalba, tais atvejais, kai reikia patiemis save ginti teisme, jiems gali kilti poreikis savo mintis reikšti ta kalba, kuri emociškai yra jiems artimesnė arba kuria jie laisviau kalba. Todėl to punkto taikymo apribojimas ir taikymas tik tada, kai tai yra būtina dėl praktinių priežasčių, prieštarautų chartijos tikslui. Kita vertus, turint omenyje, kad ši nuostata yra platesnė ir apima ne vien žmogaus teisių aspektą, nes faktiškai kaltinamajam suteikiama laisvo pasirinkimo galimybė ir reikalaujama sudaryti jo pasirinkimą atitinkančias sąlygas, manyta, kad tikslinga leisti valstybėms pačioms spręsti, ar sutikti ją taikyti, ar taikyti tik tam tikrose teismo apylinkėse.

96. 1 dalies d punkte siekiama nustatyti, kad vertimas raštu arba žodžiu, kurio gali prireikti taikant 9 straipsnio 1 dalies b ir c punktus, būtų nemokamas. Jeigu valstybės nusprendžia nesirinkti šio punkto, jos pačios sprendžia šį klausimą pagal esamas teisės nuostatas arba priima naujas, specialias nuostatas, kuriose būtų atsižvelgta į būtinybę remti regionines arba mažumų kalbas. Tada visas išlaidas arba jų dalį padengia prašymą dėl atitinkamo akto pateikęs asmuo arba išlaidos padalijamos tarp šalių ir pan.

97. 2 dalis yra dėl teisinių dokumentų, parengtų regionine arba mažumos kalba, galiojimo. Jos taikymo sritis yra iš esmės ribota, nes joje nenurodytos visos teisės dokumento galiojimo sąlygos, o tik nurodoma, jog tai, kad dokumentas yra parengtas regionine arba mažumos kalba, savaime negali būti pagrindas nepripažinti jo galiojimo. Be to, pagal šią dalį valstybei neuždraudžiama tokiu atveju numatyti papildomų formalumų, pavyzdžiui, reikalauti pateikti konkrečios formos pažymą oficialia kalba. 2 straipsnio b punktas

reiškia, kad su dokumento, kuriuo remiasi regioninę arba mažumos kalbą vartojanti šalis, turiniu kita regionine arba mažumos kalba nekalbanti šalis būtų tiesiogiai arba netiesiogiai (pranešimu, per valstybinę informavimo tarnybą ir pan.) supažindinama jai suprantama forma.

98. 9 straipsnio 2 dalis taikoma nepažeidžiant sutarčių ir konvencijų dėl abipusės pagalbos sprendžiant teisinius klausimus, kuriose atskirai aptariami klausimai dėl vartotinių kalbų.

99. 3 dalis yra dėl teisės aktų tekstų vertimo raštu į regionines arba mažumų kalbas. Žodžiais „jei jie nėra kitaip teikiami“ žymimi atvejai, kai tekstas jau yra parengtas regionine arba mažumos kalba, nes jau buvo išverstas į panašią arba tokią pačią kalbą, kuri yra oficiali kitos valstybės kalba.

10 straipsnis. Administracinės institucijos ir viešosios paslaugos

100. Šio straipsnio tikslas – leisti regioninėmis arba mažumų kalbomis kalbantiems asmenims naudotis savo kaip piliečių teisėmis ir vykdyti savo pilietines pareigas tokiomis sąlygomis, kuriomis būtų geriamas jų raiškos būdas.

101. Šiomis nuostatomis iš esmės siekiama pagerinti valdžios institucijų ir regionines arba mažumų kalbas vartojančių žmonių komunikaciją. Tiesa, jog yra susiklosčiusios tokios socialinės ir kultūrinės aplinkybės, kad didžioji dalis šiomis kalbomis kalbančių žmonių yra dvikalbiai ir bendraudami su valdžios institucijomis gali vartoti oficialią kalbą. Tačiau leidimas vartoti regioninę arba mažumos kalbą bendraujant su tomis institucijomis turi esminę svarbą tų kalbų padėčiai ir raidai, taip pat ir subjektyviu požiūriu. Aišku, jeigu būtų visiškai uždrausta vartoti kalbą bendraujant su valdžios institucijomis, pati kalba būtų atmetama, nes kalba yra viešosios komunikacijos priemonė ir jos vartojimo negalima apriboti vien asmeniniais ryšiais. Be to, jeigu nėra galimybės kalbą vartoti politikos, teisės arba administracinėje srityje, ji laipsniškai toje srityje praras visas terminijos galimybes ir taps „nevisaverte“ kalba, kuria negalima išreikšti kiekvieno bendruomenės gyvenimo aspekto.

102. 10 straipsnyje visi veiksmai, kurių imasi valdžios institucijos, yra suskirstyti į tris kategorijas:

- valstybės administracinės valdžios institucijų veiksmai: tai yra tradiciniai valdžios institucijų veiksmai, ypač įgyvendinant viešąsias prerogatyvas arba įgaliojimus pagal bendrus teisės aktus (1 dalis);
- vietos ir regioninių valdžios institucijų, tai yra bendrų subnacionalinių teritorinių valdžios institucijų, kurioms suteikti savivaldos įgaliojimai, veiksmai (2 dalis);
- viešąsias paslaugas teikiančių tarnybų, kurios veikia pagal viešąją arba privačiąją teisę ir kurioms taikoma viešoji kontrolė, veiksmai: pašto tarnybos, ligoninės, elektros, transporto įmonės ir t. t. (3 dalis).

103. Kiekvienoje srityje, atlikus atitinkamus patikslinimus pagal konkretų atitinkamų valdžios institucijų arba tarnybų pobūdį, yra atsižvelgiama į kalbinės padėties įvairovę. Kai kuriais atvejais regioninę arba mažumos kalbą dėl jos savybių galima pripažinti „kvazioficialia“ kalba, taigi savo teritorijoje ji tampa valdžios institucijų darbine kalba arba įprasta komunikacijos priemone. (Ryšiams su žmonėmis, kurie nekalba regionine arba mažumos kalba, palaikyti ir toliau įprastai vartojama oficiali kalba arba kalba, kuria kalbama plačiausiai.) Arba ši kalba gali būti vartojama bendraujant bent jau su tais asmenimis, kurie ta kalba kreipiasi į valdžios institucijas. Tačiau jeigu dėl objektyvios regioninės arba mažumos kalbos padėties tokių sprendimų įgyvendinti neįmanoma, prisiimami būtiniausi įsipareigojimai apsaugoti atitinkama kalba kalbančiųjų padėtį: žodiniai arba rašytiniai prašymai arba dokumentai gali teisėtai būti pateikiami regionine arba mažumos kalba, tačiau tai nereikš, kad atsakymas privalo būti teikiamas ta kalba.

104. Šalių įsipareigojimams, nustatytiems 1 ir 3 dalyje, yra taikoma taip suformuluota sąlyga: „jei tai pagrįstai įmanoma“. Šia nuostata nėra siekiama pakeisti galimybių, kurios šalims suteikiamos pagal 2 straipsnio 2 dalį ir 3 dalies 1 punktą prisiimant įsipareigojimus dėl kiekvienos konkrečios kalbos netaikyti kai kurių chartijos III dalies nuostatų. Tačiau jame siekiama atsižvelgti į tai, kad kai kurios numatytos priemonės turi svarbių finansinių, personalo arba mokymo aspektų. Jeigu priimama kokia nors nuostata dėl atitinkamos

kalbos, būtina įsipareigoti suteikti išteklių ir sudaryti reikiamas administracines sąlygas, kad būtų galima ją įgyvendinti. Vis dėlto pripažįstama, kad gali būti tokių aplinkybių, kuriomis visapusiškas ir besąlyginis atitinkamos nuostatos taikymas nėra arba kol kas nėra realistiškas. Pagal sąlygą „jei tai pagrįstai įmanoma“ šalims leidžiama įgyvendinant atitinkamas nuostatas konkrečiais atvejais nustatyti, ar tokių aplinkybių esama.

105. 2 dalies sąlygos, ypač šalių įsipareigojimas „leisti ir (arba) skatinti“, yra suformuluotos taip, kad būtų atsižvelgta į vietos ir regioninio savarankiškumo principą. Jos nereiškia, kad jų nuostatų dėl arčiausiai piliečių esančių valdžios institucijų taikymui teikiama mažiau svarbos. Apskritai kalbant, CAHLR suprato, kad kai kurių chartijos nuostatų taikymas priklauso vietos arba regioninės valdžios institucijų kompetencijai ir gali būti susijusios su nemažomis atitinkamų institucijų išlaidomis. Šalys turėtų užtikrinti, kad įgyvendinant chartiją būtų laikomasi vietos savarankiškumo principo, apibrėžto Europos vietos savivaldos chartijoje, ypač jos 9 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta: vietos valdžios institucijos turi „teisę turėti atitinkamus savo finansinius išteklius, kuriuos jos savo nuožiūra gali laisvai panaudoti suteiktų įgaliojimų ribose“.

106. 2 dalies a punkte numatoma regionines arba mažumų kalbas vartoti „regioninės arba vietinės valdžios institucijose“. Šia formuluote norima pažymėti, kad regioninė arba mažumos kalba gali būti vartojama atitinkamoje institucijoje kaip darbinė kalba; tai nereiškia, kad regioninę arba mažumos kalbą galima vartoti bendraujant su centrinės valdžios institucijomis.

11 straipsnis. Žiniasklaida

107. Tai, kada ir kiek regioninės arba mažumų kalbos vartojamos žiniasklaidoje, turi esminę svarbą jų išsaugojimui. Šiandien jokia kalba negali išlaikyti savo įtakos, jeigu jos negalima vartoti naujos formos ryšių priemonėse. Jų plėtra visame pasaulyje ir technologijų pažanga silpnina kultūrinę kalbų, kuriomis kalbama ne taip plačiai, įtaką. Pagrindinėse žiniasklaidos priemonėse, ypač televizijoje, dažniausiai lemiamas veiksnys yra žiūrovų skaičius. Tačiau regioninės arba mažumų kalbos atspindi mažą kultūrinę rinką. Nepaisant naujų galimybių, kurių teikia transliavimo technologijų pažanga, tam, kad kalba būtų vartojama žiniasklaidoje, vis dar reikia visuomenės palaikymo. Tačiau žiniasklaida yra tokia sritis, kurioje valdžios intervencija yra ribota ir reglamentuojamieji veiksmai nėra labai efektyvūs. Valdžios institucijos šioje srityje išimtinai veikia paskatinamos ir teikdamos pagalbą. Siekiant užtikrinti, kad tokiais paskatinimais ir pagalba būtų remiamos regioninės arba mažumų kalbos, chartijoje valstybių prašoma prisiimti įvairių įsipareigojimus įvairiais lygmenimis.

108. Šiame straipsnyje numatytos priemonės yra naudingos regioninių arba mažumų kalbų vartotojams tam tikrose tų kalbų geografinėse teritorijose. Tačiau šiuo požiūriu 1 dalies formuluotėje, kuri skiriasi nuo kitų straipsnių formuluotės, atsižvelgiama į specifinį visų pirma garso ir vaizdo žiniasklaidos priemonių pobūdį. Taigi net jei priemonė yra nustatoma tam tikrai teritorijai, jos poveikis gali būti jaučiamas daug plačiau; kita vertus, priemonių nereikia imtis atitinkamoje teritorijoje, jeigu jos yra naudingos ten gyvenantiems.

109. Pripažįstama, kad skirtingose valstybėse valdžios institucijų vykdomos žiniasklaidos kontrolės laipsnis skiriasi. Dėl tos priežasties 1 ir 3 dalyse nurodoma, kad jų įsipareigojimų mastas nustatomas pagal jų kompetenciją, įgaliojimus arba įstatymais šioje srityje nustatytas funkcijas. Dar pabrėžiama, kad kiekvienoje šalyje legitimus valstybės vaidmuo kuriant teisinę bazę ir sąlygas, kuriomis būtų galima pasiekti šio straipsnio tikslą, yra ribojamas žiniasklaidos savarankiškumo principo.

110. 11 straipsnio 1 dalyje įsipareigojimai, siūlomi regioninių arba mažumų kalbų labui radijo ir televizijos srityje, skiriami pagal tai, ar radijas ir televizija atlieka viešosios paslaugos paskirtį. Ši paskirtis, kurią gali vykdyti viešoji arba privačioji transliavimo įstaiga, apima įvairių programų, įskaitant mažumos skonių ir interesus atitinkančias programas, transliavimą. Šioje srityje valstybė gali nustatyti (pavyzdžiui, teisės aktuose arba transliuotojo specifikacijose), kad programos būtų transliuojamos regioninėmis arba mažumų kalbomis. Toks atvejis numatytas a punkte. Kita vertus, kai transliavimas yra laikomas vien privačiojo sektoriaus funkcija, valstybė negali nieko kita, kaip tik „skatinti ir (arba) sudaryti sąlygas“ (b ir c punktai). Rašytinei spaudai taikoma tik paskutinė situacija (e papunktis). Atitinkamais atvejais šalies įsipareigojimai apima

reikiamų dažnių suteikimą laidų transliuotojams regioninėmis arba mažumų kalbomis.

111. Kad ir koks nedidelis su žiniasklaida susijęs vaidmuo tenka valstybei, paprastai valstybė bent pasilieka teisę garantuoti informacijos laisvę arba imtis priemonių kliūtims tokiai laisvei pašalinti. Dėl šios priežasties 2 dalyje nėra tokių nuostatų kaip 1 dalyje dėl valdžios institucijų kompetencijos masto. Įsipareigojimas garantuoti laidų laisvę susijęs ne tik su tyčiniu kliūčių sudarymu iš kaimyninių šalių transliuojamoms laidoms žiūrėti arba jų klausytis, bet ir su pasyviomis kliūtimis, kurių randasi, kai kompetentingos institucijos nesugeba imtis priemonių ir padaryti taip, kad būtų įmanoma tokias laidas žiūrėti arba jų klausytis.

112. Kadangi iš kaimyninės valstybės transliuojamoms laidoms gali būti taikomos ne tokios pačios teisinės sąlygos kaip atitinkamos šalies teritorijoje, trečiame šio punkto sakinyje nustatyta apsaugos sąlyga, suformuluota taip pat, kaip Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio 2 dalis dėl raiškos laisvės. Tačiau dėl televizijos reikėtų pažymėti, kad valstybėms, kurios yra Europos konvencijos dėl televizijos be sienų šalys, aplinkybės ir sąlygos, kuriomis chartijos 11 straipsnio 2 dalyje garantuojamos laisvės gali būti apribotos, nustatomos toje konvencijoje, ypač programų retransliavimo jų teritorijoje paslaugų, atitinkančių Konvenciją dėl televizijos be sienų, nedraudimo principu. Be to, šio punkto nuostatos nekeičia poreikio gerbti autorių teises.

113. 11 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad regioninių arba mažumų kalbų vartotojų interesams turi atstovauti institucijos, atsakingos už žiniasklaidos pliuralizmo užtikrinimą. Tokių struktūrų esama daugumoje Europos šalių. Žodžiai „arba į juos atsižvelgiama“ buvo įterpti atsižvelgiant į galimus sunkumus, susijusius su nustatymu, kas atstovauja šių kalbų vartotojams. Tačiau CAHLR manė, jog pakanka, kad kalbinėms grupėms būtų atstovaujama taip pat, kaip kitų kategorijų gyventojams. Tai galima užtikrinti, pavyzdžiui, per chartijos 7 straipsnio 4 dalyje numatytas institucijas, atstovaujančias regioninėms arba mažumų kalboms.

12 straipsnis. Kultūrinė veikla ir įstaigos

114. Šioje srityje, kaip ir 11 straipsnio atveju, valstybių prašoma įsipareigoti tokiu mastu, kokiu valdžios institucijos yra kompetentingos, turi galią ar įtaką šioje srityje imtis faktinių veiksmų. Tačiau, kadangi valdžios institucijos neabejotinai daro įtaką sąlygoms, kuriomis veikia kultūrinės įstaigos, chartijoje iš jų reikalaujama prižiūrėti, kad regioninės arba mažumų kalbos užimtų tinkamą vietą tokių įstaigų veikloje.

115. 1 dalies a punkte valstybių prašoma apskritai skatinti regioninių arba mažumų kalbų kultūrinei raiškai būdingas iniciatyvas. Šios paramos priemonės – tai dažniausiai priemonės, skirtos kultūros skatinimo tikslams. Sąvoka „įvairios priemonės, kad <...> darbai būtų prieinami“ apima leidybą, gamybą, pristatymą, sklaidą, transliavimą ir t. t. (tai priklauso nuo atitinkamos kultūrinės veiklos pobūdžio).

116. Kadangi gyventojų, kalbančių regioninėmis arba mažumų kalbomis, dalis yra nedidelė, kultūrinės veiklos tomis kalbomis našumas nėra toks pat, kaip plačiau vartojamomis kalbomis. Siekiant paskatinti jų vartojimą ir suteikti jomis kalbantiems žmonėms prieigą prie didžiulio kultūrinio paveldo, būtina naudoti vertimo, dubliavimo, įgarsinimo, subtitrų rengimo technologijas (1 dalies c punktas). Tačiau stengimasis nesudaryti kultūrinių kliūčių yra dvipusis procesas. Todėl regioninių arba mažumų kalbų gyvybingumui ir padėčiai esminę svarbą turi tai, kad jomis sukurti darbai taptų žinomi platesnei visuomenei. Toks yra 1 dalies b punkto tikslas.

117. Dėl kultūros institucijų, tai yra įstaigų, kurių funkcija yra įvairiomis formomis vykdyti arba remti kultūrinę veiklą, valstybių yra prašoma prižiūrėti, kad tokios institucijos savo programose skirtų pakankamai dėmesio regioninių arba mažumų kalbų mokėjimui ir vartojimui ir su jomis susijusių kultūrų pažinimui (12 straipsnio 1 dalies d–f punktai). Žinoma, chartijoje negalima nurodyti, kaip regionines arba mažumų kalbas įtraukti į tų institucijų veiklą. Joje minima, kad į jas reikia „atitinkamai atsižvelgti“. Valstybių vaidmenį šioje srityje paprastai sudaro orientavimas ir priežiūra; jų prašoma ne pačioms plėtoti šį tikslą, o tik „užtikrinti“, kad jo būtų siekiama.

118. Chartijoje taip pat numatyta kiekvienai regioninei arba mažumos kalbai įsteigti instituciją, atsakingą už darbų ta kalba rinkimą, kopijų saugojimą ir sklaidą (12 straipsnio 1 dalies g punktas). Kadangi daugelio regioninių arba mažumų kalbų padėtis yra netvirta, tokio pobūdžio darbą reikia organizuoti sistemaiškai, o dėl jo organizavimo būdo palikti spręsti valstybėms. Įgyvendinant šios dalies g punktą kai kurioms valstybėms reikia pritaikyti savo teisės aktus dėl teisinių saugyklų ir archyvų, kad paskirtoji institucija galėtų dalyvauti darbų regioninėmis arba mažumų kalbomis išsaugojimo procese.

119. 12 straipsnio 1 dalies taikymas susijęs su teritorija, kurioje regioninės arba mažumų kalbos yra vartojamos, nors ir pripažįstama, kad praktiškai daugelio jos nuostatų poveikis pasireiškia ir už tos teritorijos ribų. Tačiau, atsižvelgiant į kultūros skatinimo pobūdį ir poreikius, kylančius už teritorijų, kuriose tos kalbos yra tradiciškai vartojamos, ribų (ypač dėl vidinės migracijos), į 12 straipsnio 2 dalį įtrauktos 8 straipsnio 2 daliai analogiškos nuostatos.

120. Visos šalys siekia užsienyje skleisti savo nacionalinę kultūrą. Kad būtų sukurtas išsamus ir tikras tos kultūros vaizdas, ją skleidžiant nereikėtų ignoruoti regioninių arba mažumų kalbų ir kultūrų. Šis 12 straipsnio 3 dalyje nustatytas įsipareigojimas yra vienas iš būdų įgyvendinti chartijos 7 straipsnio 1 dalies a punkte įtvirtintą regioninių arba mažumų kalbų pripažinimo principą.

13 straipsnis. Ekonominis ir socialinis gyvenimas

121. Europos Tarybos valstybėms narėms būdingose ekonominėse ir socialinėse sistemose valdžios institucijų kišimasis į ekonominį ir socialinį gyvenimą pasireiškia tik priimant įstatymus ir taisykles. Tokiomis aplinkybėmis institucijų galimybės imtis veiksmų, kuriais užtikrintų, kad regioninėms arba mažumų kalboms šiuose sektoriuose būtų skiriamas deramas dėmesys, yra ribotos. Vis dėlto chartijoje numatytas tam tikras skaičius šios srities priemonių. Pirma, joje siekiama pašalinti priemones, kuriomis būtų draudžiama arba kliudoma vartoti tokias kalbas ekonominiame ir socialiniame gyvenime, antra, numatoma keletas pozityvių priemonių.

122. 13 straipsnio 1 dalies nuostatomis konkrečiai apibrėžiamas nediskriminavimo principo taikymas. Todėl jos yra skirtos taikyti visoje susitariančiosios valstybės teritorijoje, o ne tik tose jos teritorijos dalyse, kuriose vartojamos regioninės arba mažumų kalbos.

123. Chartijos 13 straipsnio 2 dalyje išvardijamos įvairios konkrečios priemonės, skirtos regioninėms arba mažumų kalboms šiame sektoriuje remti. Dėl praktinių priežasčių jų taikymas apribojamas geografinėmis teritorijomis, kuriose tos kalbos yra vartojamos. Dėl nuostatos „jeigu tai pagrįstai įmanoma“ reikėtų žiūrėti pirmiau pateiktus 10 straipsnio paaiškinimus (žr. 104 punktą). Galiausiai šalių įsipareigojimai yra taikomi tik tiek, kiek valdžios institucijos yra kompetentingos; tačiau ši nuostata aktuali tik c punktu.

14 straipsnis. Tarptautiniai mainai

124. Šiame straipsnyje papildoma ir plėtojama 7 straipsnio 1 dalies i punkto idėja, todėl reikėtų žiūrėti pirmiau pateiktus paaiškinimus (69–70 punktai).

125. Daugelyje sričių tarp skirtingų valstybių kaimyninių regionų plėtojamas tarptautinis bendradarbiavimas. Pažymima, kad kai kuriais atvejais teritorinio vientisumo požiūriu tokia padėtis vis dar gali būti vertinama kaip problema. Tačiau dabar Europos valstybėms tampant vis artimesnėms tai atitinkamoms valstybėms suteikia galimybę pasinaudoti „kultūriniu veiksmu“ tarpusavio supratimui gerinti. Europos Taryba parengė konvencijos dėl tarpvalstybinio bendradarbiavimo vietos ir regioniniu lygmenimis metmenis. Nors reikėtų, kad toks bendradarbiavimas būtų apskritai plėtojamas, b punkte pabrėžiama, kad tai ypač aktualu, kai viena regionine kalba yra kalbama abiejose sienos pusėse.

126. Numatytas bendradarbiavimas gali vykti tokiais būdais, kaip, pavyzdžiui, poriniai mokyklų projektai,

mokytojų mainai, diplomų ir kvalifikacijų abipusis pripažinimas, kultūrinių renginių organizavimas drauge, tolesnis kultūrinių vertybių (knygų, filmų, parodų ir pan.) skleidimas ir tarpvalstybinė kultūros įstaigų (teatru, dėstytojų ir t. t.) veikla. Kai kuriomis aplinkybėmis taip gali būti priimtinau (ir ne taip brangu) įgyvendinti pagal kitus chartijos straipsnius priimtus įsipareigojimus: pavyzdžiui, 8 straipsnio 1 dalies e punkto nuostatai dėl aukštojo mokslo sąlygų sudarymo įgyvendinti dvišaliame susitarime gali būti numatyta tvarka, kuria tam tikri studentai lankytų tam tikras kaimyninės valstybės institucijas.

IV dalis. Chartijos taikymas

(15–17 straipsniai)

127. Kad Europos Taryba, jos valstybės narės ir plačioji visuomenė galėtų stebėti, kaip taikoma chartija, chartijoje pasirinkta sistema, pagal kurią šalys periodiškai turi teikti ataskaitas apie tai, kokių priemonių ėmėsi vykdydamos chartijos nuostatas. Ataskaitos teikiamos kas treji metai; tačiau pirma ataskaita, kurioje turi būti apibūdinta regioninių arba mažumų kalbų padėtis chartijos įsigaliojimo atitinkamai valstybei metu, turi būti pateikta per vienus metus nuo tos dienos.

128. Siekiant užtikrinti, kad chartijos įgyvendinimo sistema būtų veiksminga, chartijoje numatyta sudaryti ekspertų komitetą, kuris nagrinėtų įvairių šalių pateiktas ataskaitas. Įstaigos arba asociacijos, norinčios pateikti papildomą informaciją arba paaiškinti konkrečias su chartijos, ypač jos III dalies (16 straipsnio 2 dalis), taikymu susijusias aplinkybes, taip pat galės kreiptis į ekspertų komitetą. Į šį ekspertų komitetą dėl kurios nors chartijos šalies reikalų galės kreiptis tik toje šalyje teisiškai įsteigtos institucijos. Šia norma siekiama užkirsti kelią grupėms, kurių buveinės yra įsteigtos ne chartiją taikančioje šalyje, naudotis pagal chartiją sukurtą stebėsenos sistema nesutarimams tarp jos šalių kurstyti.

129. Reikėtų pabrėžti, kad tai nėra kvaziteisminė skundų procedūra. Ekspertų komitetams yra pavesta tik vykdyti chartijos įgyvendinimo stebėseną ir tuo tikslu gauti informaciją. 16 straipsnyje nurodytos institucijos negali jo prašyti vykdyti vienas ar kitas teisminės apeliacinės institucijos funkcijas.

130. Ekspertų komitetas gali tikrinti bet kurią atitinkamų valstybių pateiktą informaciją ir tam, kad galėtų vykdyti savo tyrimus, turi reikalauti iš jų pateikti papildomus paaiškinimus arba informaciją. Tyrimų rezultatai kartu su atitinkamų valstybių pastabomis bus perduodami Ministrų Komitetui pristatant ekspertų ataskaitas. Gali atrodyti, kad, siekiant atvirumo, šios ataskaitos turėtų būti savaimė viešinamos, bet kadangi ataskaitose gali būti pasiūlymų ir rekomendacijų, kurias Ministrų Komitetas gali nutarti teikti vienai ar kelioms valstybėms, buvo nuspręsta, kad reikėtų leisti Ministrų Komitetui kiekvienu atveju nuspręsti, kiek ataskaitos turėtų būti paviešintos.

131. Ekspertų komitetą sudarys tiek narių, kiek yra chartijos šalių. Tai turi būti pripažinta kompetenciją regioninių arba mažumų kalbų srityje turintys asmenys. Pabrėžiant asmeninę savybę „aukštą moralę“, chartijoje kartu aiškiai parodoma, kad į komitetą paskirti ekspertai, vykdydami savo funkcijas, turėtų turėti galimybę dirbti nepriklausomai, neribojami atitinkamų valdžios institucijų nurodymų.

132. Šis ekspertų komiteto vykdomos chartijos taikymo stebėsenos mechanizmas suteiks galimybę surinkti objektyvią informaciją apie regioninių arba mažumų kalbų padėtį, kartu visais atžvilgiais gerbiant konkrečią valstybių atsakomybę.

V dalis. Baigiamosios nuostatos

133. Baigiamosios 18–23 straipsnių nuostatos yra parengtos remiantis Europos Tarybos sudarytų konvencijų ir susitarimų baigiamųjų nuostatų pavyzdžiu.

134. Buvo nuspręsta į šias baigiamąsias nuostatas neįtraukti teritorinės sąlygos, pagal kurią valstybės galėtų daliai savo teritorijos šios chartijos netaikyti. Taip nuspręsta dėl to, kad ši chartija jau ir taip parengta

konkrečioms teritorijoms, būtent toms, kuriose yra vartojamos regioninės arba mažumų kalbos; be to, susitariančiosios valstybės pagal 3 straipsnio 1 dalį jau ir taip turi teisę nurodyti, kurioms regioninėms arba mažumų kalboms bus taikomi išsamūs jų įsipareigojimai.

135. Pagal 21 straipsnį šalys turi teisę išlygas daryti tik dėl chartijos 7 straipsnio 2–5 dalių. CAHLR manė, kad susitariančiosioms valstybėms nereikėtų suteikti galimybės daryti išlygas dėl 7 straipsnio 1 dalies, nes šioje dalyje išdėstyti tikslai ir principai. Dėl III dalies ji manė, kad tekste, pagal kurį šalims jau suteikiamas toks platus pasirinkimas, kokius įgaliojimus prisiimti, būtų netikslinga numatyti išlygas.

136. Atsižvelgiant į tai, kad chartijos dalykas yra svarbus daugeliui valstybių, kurios nėra arba dar nėra Europos Tarybos narės, buvo nuspręsta, kad chartija turėtų būti atvira konvencija ir galima kviesti prie jos jungtis valstybes, kurios nėra ET narės (20 straipsnis).